

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ АНГЛОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY AND MAIN STRATEGIES FOR ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN

Гайдук Н.А.,

orcid.org/0000-0001-6292-6376

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної філології

Маріупольського державного університету

Піскус Є.О.,

orcid.org/0009-0008-3585-0044

студентка II курсу магістратури факультету іноземних мов

Маріупольського державного університету

У статті досліджено концептуальні основи англomовної юридичної термінології та проаналізовано основні стратегії її перекладу українською мовою. Актуальність дослідження зумовлена інтенсифікацією міжнародного правового співробітництва та необхідністю забезпечення адекватного перекладу юридичних документів в умовах глобалізації правових систем. Метою дослідження є виявлення концептуальних засад формування англomовної юридичної термінології та систематизація основних перекладацьких стратегій для її ефективної передачі українською мовою. Методологічну основу дослідження становлять системний підхід до аналізу термінологічних систем, порівняльно-зіставний метод для виявлення специфіки англійської та української правничих терміносистем, а також контекстуальний аналіз перекладацьких рішень. Матеріалом дослідження слугують термінологічні одиниці з тексту Паризької угоди ООН про зміни клімату та їх українські відповідники. Результати дослідження засвідчують, що концептуальні основи англomовної юридичної термінології ґрунтуються на принципах точності, однозначності, системності та нормативності, що зумовлює специфіку перекладацьких рішень. Виявлено п'ять основних стратегій перекладу: пряме запозичення, калькування, описовий переклад, функціональний еквівалент та адаптивний переклад. Встановлено, що вибір стратегії залежить від лінгвістичних, правових та прагматичних факторів. Проблемними аспектами визначено багатозначність термінів, появу неологізмів та культурну специфіку англо-американської правової системи. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів для вдосконалення підготовки перекладачів юридичних текстів та розробки методичних рекомендацій щодо стандартизації перекладу правничої термінології.

Ключові слова: юридична термінологія, англomовна правничка терміносистема, стратегії перекладу, концептуальні основи термінології, українська правничка мова, міжнародне право, термінологічна еквівалентність.

The article examines the conceptual foundations of English legal terminology and analyzes the main strategies for its translation into Ukrainian. The relevance of the study is determined by the intensification of international legal cooperation and the need to ensure adequate translation of legal documents in the context of globalization of legal systems. The aim of the study is to identify the conceptual foundations of English legal terminology formation and systematize the main translation strategies for its effective rendering into Ukrainian. The methodological basis of the study consists of a systematic approach to the analysis of terminological systems, comparative method for identifying the specifics of English and Ukrainian legal terminological systems, as well as contextual analysis of translation solutions. The research material consists of terminological units from the text of the UN Paris Agreement on Climate Change and their Ukrainian equivalents. The research results confirm that the conceptual foundations of English legal terminology are based on the principles of precision, unambiguity, systematicity, and normativity, which determines the specificity of translation solutions. Five main translation strategies have been identified: direct borrowing, calquing, descriptive translation, functional equivalent, and adaptive translation. It has been established that the choice of strategy depends on linguistic, legal, and pragmatic factors. Problematic aspects include polysemy of terms, emergence of neologisms, and cultural specificity of the Anglo-American legal system. The practical significance of the study lies in the possibility of using the obtained results to improve the training of legal text translators and develop methodological recommendations for standardizing the translation of legal terminology.

Key words: legal terminology, English legal terminological system, translation strategies, conceptual foundations of terminology, Ukrainian legal language, international law, terminological equivalence.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації та інтеграції України в міжнародний правовий простір актуалізують проблему адекватного перекладу англomовної юридичної термінології українською мовою. Англійська мова

функціонує як основна мова міжнародного права, що зумовлює необхідність глибокого розуміння концептуальних основ англomовної правничої терміносистеми та розробки ефективних стратегій її перекладу. Складність завдання полягає не

лише в лінгвістичних відмінностях між мовами, а й у специфіці правових систем, різних підходах до правового регулювання та культурних особливостях правового мислення.

Юридична термінологія становить понятійно-категорійний апарат права, що забезпечує точність та однозначність правової комунікації. Концептуальні основи цієї термінології визначають принципи її формування, функціонування та розвитку як цілісної системи знань про правову дійсність. Переклад юридичної термінології вимагає не тільки володіння мовними компетенціями, але й глибокого розуміння правових концептів, що стоять за термінологічними одиницями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика юридичної термінології та її перекладу перебуває у фокусі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Фундаментальні засади теорії юридичної термінології розроблені у працях Н. П. Яцишина [5], який визначає правничу термінологію як спеціалізовану систему правових понять, що забезпечує комунікативні потреби у сфері правничої науки та практики. Питання національної ідентичності правничої термінології досліджує І. М. Кочан [2], акцентуючи увагу на необхідності збалансування національних особливостей правової системи з міжнародними стандартами.

Теоретичні засади юридичного перекладу висвітлені у роботах В. І. Карабана [1], який підкреслює специфіку юридичного перекладу, що полягає у необхідності передати не тільки лінгвістичне значення терміна, а й його правове наповнення. Проблеми термінологічної точності та адекватності перекладу розглядає Т. Р. Кияк [3], наголошуючи на важливості виваженого підходу до запозичення іншомовних термінів. Питання описового перекладу та його ефективності у передачі юридичних концептів аналізує Л. М. Черноватий [4].

Водночас у сучасній науковій літературі бракує комплексного дослідження, яке б системно розкривало концептуальні основи англomовної юридичної термінології у взаємозв'язку з основними стратегіями її перекладу українською мовою. Особливої актуальності це набуває в контексті перекладу міжнародних правових документів, які потребують особливо високого рівня термінологічної точності.

Попри значну кількість досліджень у галузі юридичного перекладу, недостатньо вивченими залишаються концептуальні основи англomовної юридичної термінології як системного явища та їх вплив на вибір перекладацьких стратегій.

Потребує детального аналізу співвідношення між концептуальною природою англomовних юридичних термінів та можливостями їх адекватної передачі засобами української мови. Відсутній системний опис факторів, що впливають на вибір конкретної перекладацької стратегії в залежності від концептуальних особливостей термінологічних одиниць.

Недостатньо дослідженими є також проблемні аспекти перекладу сучасної англomовної юридичної термінології, зокрема питання багатозначності термінів, появи неологізмів та впливу культурної специфіки правових систем на перекладацькі рішення. Актуальною є потреба у розробці практичних рекомендацій щодо застосування різних перекладацьких стратегій залежно від концептуальних характеристик термінологічних одиниць.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз концептуальних основ англomовної юридичної термінології та систематизація основних стратегій її перекладу українською мовою на матеріалі тексту Паризької угоди ООН про зміни клімату. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: розкрити концептуальні основи англomовної юридичної термінології як системного явища; виявити та систематизувати основні стратегії перекладу англomовної юридичної термінології українською мовою; проаналізувати фактори, що впливають на вибір конкретної перекладацької стратегії; визначити проблемні аспекти перекладу сучасної англomовної юридичної термінології та шляхи їх вирішення; розробити практичні рекомендації щодо ефективного застосування перекладацьких стратегій залежно від концептуальних особливостей термінологічних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Концептуальні основи англomовної юридичної термінології визначаються її природою: вона одночасно є лінгвістичним явищем, що підпорядковується загальним закономірностям мовного розвитку, та специфічною понятійною системою, що відображає правову реальність англо-американської правової традиції. Ця дуалістична природа зумовлює «особливості концептуального підходу до розуміння англomовної юридичної термінології як системного явища» [5, с. 102].

Методологічною основою дослідження концептуальних засад англomовної юридичної термінології є системний підхід, що дозволяє розглядати правничу термінологію як цілісну систему взаємопов'язаних елементів. Системність виявляється у структурованості термінологічного апарату, ієрархічності понять, логічній узгодженості

термінів між собою та їх функціональній спрямованості. Сучасні дослідження підкреслюють важливість концептуального аналізу англomовної правничої термінології через призму когнітивної лінгвістики, що дозволяє виявити механізми формування правових понять та їх відображення у мовних структурах.

Концептуальні основи англomовної юридичної термінології ґрунтуються на чотирьох фундаментальних принципах. Принцип точності передбачає чітке окреслення змісту правових понять, виключення двозначності та неоднозначності у їх розумінні. Принцип однозначності означає, що кожен юридичний термін повинен мати строго визначене значення у конкретному правовому контексті. Принцип системності вимагає логічної взаємопов'язаності термінів у межах англomовної правничої терміносистеми. Принцип нормативності передбачає закріплення термінів у правових актах та їх обов'язковість для використання у правовій діяльності англomовних юрисдикцій. Особливого значення набуває проблема співвідношення національної специфіки та міжнародної уніфікації в англomовній юридичній термінології. Англomовна термінологія може бути національною, що відображає особливості конкретної правової системи, чи міжнародною, що створює певні виклики для її адекватного перекладу [2, с. 5]. Концептуальний підхід до цієї проблеми передбачає врахування як національних особливостей англо-американської правової системи, так і тенденцій міжнародної гармонізації правничої термінології.

Структурно-функціональний аспект концептуальних основ англomовної юридичної термінології розкривається через аналіз способів терміноутворення та механізмів семантичного розвитку правничих понять. Англomовна правнича термінологія формується шляхом використання різних словотвірних моделей, запозичення з латини та французької мови, семантичного переосмислення загальноновживаних слів та створення нових термінологічних сполучень. Концептуальний аналіз цих процесів дозволяє виявити закономірності розвитку англomовної правничої терміносистеми та прогнозувати напрями її подальшого вдосконалення.

Важливим аспектом концептуальних основ є диференціація англomовної юридичної термінології за сферами застосування. Виділяють законодавчу термінологію, що використовується у нормативно-правових актах, наукову юридичну термінологію, що функціонує у правничій науці, та професійну термінологію практичних юристів.

Кожна з цих сфер має свої особливості щодо точності, стандартизації та нормативності термінів, що вимагає диференційованого концептуального підходу до їх дослідження та перекладу.

Аналіз термінології Паризької угоди ООН про зміни клімату дозволяє виявити п'ять основних стратегій перекладу англomовної юридичної термінології українською мовою. Кожна з цих стратегій відповідає певним концептуальним особливостям термінологічних одиниць та забезпечує оптимальне розв'язання конкретних перекладацьких завдань.

Стратегія прямого запозичення застосовується для термінів, що набули універсального характеру у міжнародному праві. У тексті Паризької угоди спостерігаємо приклади такого запозичення: «convention» перекладається як «конвенція», «ratification» як «ратифікація». Ці терміни настільки міцно закріпилися в українській правничій мові, що будь-які спроби їх замінити національними еквівалентами призвели б до втрати точності та ускладнення міжнародної комунікації. Водночас, як справедливо зауважує Т. Р. Кияк, «запозичення має бути виправданим і не суперечити нормам української мови» [3, с. 45].

Калькування як перекладацька стратегія виявляється особливо продуктивною для передачі складних термінів, структура яких дозволяє дослівний переклад. Термін «greenhouse gas emissions» перекладається як «викиди парникових газів», «nationally determined contributions» як «національно визначені внески», «climate change» як «зміни клімату». У цих випадках зберігається внутрішня форма терміна, що робить його зрозумілим для україномовного реципієнта і водночас забезпечує термінологічну точність. Особливо цікавим є переклад терміна «global stocktake» як «глобальна інвентаризація», де перекладач вдається до калькування з елементами адаптації до термінологічних традицій української мови.

Описовий переклад застосовується у випадках, коли пряме перенесення терміна неможливе через відсутність відповідного поняття в українській правовій культурі. Так, англійський термін «loss and damage» у контексті кліматичного права перекладається як «втрати та збитки, пов'язані з несприятливими наслідками зміни клімату». Такий розгорнутий переклад необхідний, оскільки в українському праві відсутнє специфічне поняття, яке б повною мірою відповідало змісту англійського терміна. Як зазначає Л. М. Черноватий, «описовий переклад хоча й призводить до певної громіздкості тексту, але забезпечує максимальну адекватність передачі змісту» [4, с. 112].

Стратегія функціонального еквівалента передбачає підбір українського терміна, який виконує аналогічну функцію в правовій системі, навіть якщо його етимологія відрізняється від оригіналу. У тексті Паризької угоди «Parties» перекладається як «Сторони» в контексті міжнародного договору, «obligations» як «зобов'язання», «entry into force» як «набрання чинності». Ці переклади демонструють глибоке розуміння перекладачем не тільки мовних, але й правових особливостей обох систем. Особливого значення набуває переклад модальних дієслів, які в юридичних текстах мають специфічне навантаження: «shall» перекладається як «зобов'язуються» або «повинні», «should» як «слід» або «рекомендується», «may» як «можуть», що відображає різні ступені обов'язковості правових норм.

Адаптивний переклад виявляється необхідним у випадках, коли термін потребує пристосування до особливостей української правової системи та мовних норм. Приклад такого підходу спостерігаємо у перекладі «enhanced transparency framework» як «розширена система забезпечення прозорості», де перекладач не тільки передає зміст оригіналу, але й адаптує термін до традицій української адміністративної мови. Термін «capacity-building» перекладається як «розбудова спроможності», що відповідає сучасним тенденціям української термінології у сфері державного управління.

Особливого розгляду потребують випадки застосування комбінованих стратегій, коли перекладач поєднує кілька підходів для досягнення максимальної адекватності. Термін «Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice» перекладається як «Допоміжний орган з наукових і технологічних консультацій», де поєднуються калькування («subsidiary body» – «допоміжний орган») та функціональний еквівалент («advice» – «консультації»). Ще більш складним є переклад «Warsaw International Mechanism for Loss and Damage» як «Варшавський міжнародний механізм щодо втрат та збитків», де спостерігаємо транслітерацію топоніма, калькування основної частини терміна та описовий елемент для передачі специфічного правового поняття.

Вибір конкретної стратегії перекладу залежить від комплексу факторів. Лінгвістичні фактори включають наявність еквівалента в українській мові, структурну сумісність термінів, словотвірні можливості української мови. Правові фактори охоплюють відповідність українській правовій традиції, функціональну еквівалентність у правовій системі, міжнародні стандарти термінології. Прагматичні фактори включають зрозумілість для

цільової аудиторії, усталеність у професійному вжитку, відповідність офіційній термінології.

Серед проблемних аспектів перекладу англійської юридичної термінології слід виділити кілька ключових напрямків. Багатозначність термінів створює значні труднощі, коли одне слово може мати різні значення залежно від контексту. Наприклад, англійське «support» може перекладатися як «підтримка», «допомога» чи «сприяння» залежно від правового контексту. Вирішення цієї проблеми потребує ретельного контекстуального аналізу та диференційованого підходу до перекладу.

Поява неологізмів у сфері міжнародного права також створює виклики для перекладачів. Нові поняття часто не мають усталених еквівалентів в українській мові, що вимагає творчого підходу до термінотворення з дотриманням норм української мови та врахуванням міжнародних тенденцій. Аналіз термінології Паризької угоди виявляє специфічні особливості перекладу кліматичної лексики, яка перебуває на межі юридичної та наукової термінології.

Культурна специфіка англо-американської правової системи створює додаткові труднощі при перекладі термінів, які не мають аналогів у континентальній правовій традиції. У таких випадках найчастіше застосовується описовий переклад з відповідними поясненнями або адаптивна стратегія з урахуванням особливостей української правової культури.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що концептуальні основи англійської юридичної термінології визначаються її дуалістичною природою як лінгвістичного та правового явища, що ґрунтується на принципах точності, однозначності, системності та нормативності. Ці концептуальні основи безпосередньо впливають на вибір стратегій перекладу та зумовлюють специфіку перекладацьких рішень. Систематизовано п'ять основних стратегій перекладу англійської юридичної термінології українською мовою: пряме запозичення, калькування, описовий переклад, функціональний еквівалент та адаптивний переклад. Кожна з цих стратегій має свою сферу застосування та відповідає певним концептуальним особливостям термінологічних одиниць.

Встановлено, що вибір конкретної перекладацької стратегії визначається комплексом лінгвістичних, правових та прагматичних факторів. Лінгвістичні фактори пов'язані з мовною структурою та словотвірними можливостями, правові – з особливостями правових систем та традицій, прагматичні – з функціональністю та зрозумілі-

стю для цільової аудиторії. Виявлено основні проблемні аспекти перекладу сучасної англomовної юридичної термінології: багатозначність термінів, поява неологізмів та культурна специфіка правових систем. Ці проблеми потребують комплексного підходу до їх вирішення з урахуванням концептуальних особливостей термінологічних систем.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою методологічних засад створення

двомовних юридичних словників, дослідженням динаміки розвитку англomовної юридичної термінології під впливом глобалізаційних процесів, а також вивченням когнітивних аспектів формування правових концептів у різних мовних картинах світу. Актуальним напрямком є також розробка комп'ютерних систем автоматизованого перекладу юридичних текстів з урахуванням концептуальних особливостей правничої термінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карабан В. І. *Переклад англomовної наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.
2. Кочан І. М. *Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп.* Київ : Знання, 2009. 423 с.
3. Кияк Т. Р. *Лінгвістичні аспекти термінознавства*. Київ : УМКВО, 1989. 104 с.
4. Черноватий Л. М. *Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник*. Нова Книга, 2013. 376 с.
5. Яцишин Н. П. Концептуальні засади дослідження юридичної термінології. *Мовознавство*, 2022. № 3. С. 98–115.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025